

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051:78"1991/2018"
DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183166>

ВОЛОДИМИР БОГДАНОВИЧ
ORCID ID 0000-0003-3227-8288

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У 1991 –2018 РР.

У статті розглядається організація підготовки майбутніх учителів початкової школи до музично-естетичного виховання учнів в Україні у 1991 – 2018 рр., з огляду на констатоване у цей період посилення значення музики в суспільному житті та побуті українців. Розглянуто сучасні нормативні документи в галузі освіти, які засвідчили особливу увагу до освіти з боку держави і на основі яких сформовані об'єктивні орієнтири стратегії розвитку української національної освіти на підтримку людини. Проаналізовано програми педагогічних ЗВО з музичної підготовки майбутніх учителів початкової школи початку ХХІ ст.

Проаналізований галузевий стандарт вищої освіти, зокрема освітньо-професійну програму підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010102 Початкова освіта. Виокремлені найпоширеніші форми роботи студентів, спрямовані на їхнє музично-естетичне виховання.

Ключові слова: освіта; виховання; музично-естетичне; художня самодіяльність; студенти; репертуар

Постановка проблеми. Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується переглядом змісту основних положень педагогіки вищої школи щодо пріоритетів навчання та виховання молоді, а також ставленням до людини як до найвищої цінності.

Гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу як пріоритетна суспільна проблема вимагає стрімкого підвищення статусу мистецтва в системі професійної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта». Вивчення мистецьких дисциплін сприяє формуванню гуманістичної спрямованості майбутнього громадянина. Сформована здатність до художнього пізнання світу значною мірою сприяє розумовому вихованню, оскільки розвиває і збагачує інтелектуальні процеси майбутнього фахівця. Художнє пізнання світу активно впливає на мотиваційну сферу особистості педагога, визначає повноцінний розвиток його загальної культури. Тож фахова підготовка вчителя початкової школи повинна обов'язково використовувати мистецькі чинники.

Метою статті є дослідити особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до музично-естетичного виховання учнів в Україні у 1991–2018 рр.

Виклад основного матеріалу. Сучасні нормативні документи в галузі освіти засвідчують особливу увагу до освіти з боку держави та зумовлюють об'єктивні орієнтири стратегії розвитку української національної освіти на підтримку людини, створення для неї умов осягнення механізму саморозвитку та творчої самореалізації у різних сферах життєдіяльності (Дорошенко, 2015, с. 15). Це, в свою чергу, давало змогу готувати студентів на національному підґрунті, на національних традиціях, закладати в їх свідомості патріотичне виховання, яке вони в подальшому будуть передавати дітям.

Беручи до уваги програму педагогічних інститутів «Основи музичного виховання школярів з методикою викладання» Міністерства освіти України від 1992 року для студентів спеціальності 03.08.00 «Педагогіка і методика початкового навчання» укладач кандидат педагогічних наук, доцент І. Гадалова то в ній йдеться про те, що в складному комплексі засобів формування соціально-активної, гармонійно розвиненої особистості вчителя початкових класів важливе значення має музична підготовка (*Програми педагогічних інститутів*, 1992).

Метою даного курсу є підготовка студентів до проведення уроків музики в початкових класах і позакласної музичної роботи з молодшими школярами. Відповідно програмі – студенти повинні набувати вокально-хорових навичок, знань з музичної грамоти, основ сольфеджіо, музичної літератури, оволодівали методикою музичного виховання. Аналізуючи тематику програми, можемо сказати, що велика частина курсу відведена на практичні заняття спрямовані на засвоєння методики музичного виховання. Навчальний курс розраховувався на три семестри (III, IV, V) і закінчувався заліком (*Програми педагогічних інститутів*, 1992).

До репертуару для хорового співу, що передбачений програмою, входять україномовні або перекладені українською мовою твори патріотичного спрямування та твори українських композиторів-класиків, зокрема: «Пісня лисички» з опери «Коза дереза» М. Лисенка; «Веселий музикант» (музика А. Філіпенка, слова Т. Волгіної, переклад з російської О. Новицького); «Зоре моя вечірняя» (музика Я. Степового, слова Т. Шевченка); «Ой на горі жито» (українська народна пісня в обробці К. Стеценка); «Ой ходить сон» (українська народна пісня в обробці Л. Ревуцького); «Подоланочка» (музика Ю.Соколовського); «Звучи, рідна мово» (музика О. Степанова, слова Ю. Давиденка); «Лелека» (музика В. Верховинця, слова народні) та багато інших (*Програми педагогічних інститутів*, 1992).

Репертуар для слухання також будувався на основі творів українських, частково російських, композиторів-класиків та українських народних пісень: «Колискова» (М. Лисенко); «Колискова» (музика Б. Лятошинського,

слова М. Рильського); «Весняні води» (С. Рахманінов); «Дитячий альбом» (П. Чайковський); «Павочка» (А. Авдієвський); «На вулиці скрипка грає» (українська народна пісня в обробці Ю. Кошиця); «Елегія», «Мрії» (М. Лисенко); «Свято» (Д. Кабалевський); «Пісня про Україну» (музика П. Майбороди, слова А. Малишка); «Садок вишневий» (музика А. Вахнянина, слова Т. Шевченка) та інші (*Програми педагогічних інститутів*, 1992).

Початок 1990-х років став часом відродження національної культури України. Очікуваний вклад до цього процесу вимагав від учителя початкової школи глибоких знань, високої культури, вміння виховувати молоде покоління засобами музичного мистецтва. Тож методистами, науковцями інтенсивно велись пошуки, спрямовані на вдосконалення навчального процесу як у школах, так і в педагогічних вищих навчальних закладах України. Зокрема, привертала значну увагу музично-творча діяльність студентів, яка є важливою передумовою успішної підготовки майбутнього учителя початкової школи. Ефективність такої діяльності, її педагогічна результативність вимагала перш за все глибоких знань, практичних умінь і навичок, а також такої організації освітнього процесу, який викликав би потребу в творчому їх застосуванні.

Аналізуючи галузевий стандарт вищої освіти, зокрема освітньо-професійну програму підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010102 Початкова освіта (розробники В. Бондар, І. Шапошнікова, А. Каніщенко), ми звернули увагу на встановлені вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки вчителя початкової школи. В системі змістових модулів пильна увага приділена музичному вихованню вчителя початкової школи, що надає йому в подальшому змогу для здійснення всебічного гармонійного розвитку школярів. У стандарті унормовано необхідність формування у вчителя початкової школи специфічних навичок: спираючись на опанування основних елементів музичної мови як засобу вираження й осмислення художньо-образної інформації, практичне значення основних музичних понять у процесі сприймання та виконання музичних творів, навчити учнів усвідомлено сприймати фольклор як невід'ємну складову частину національної музичної культури, знати творчість найвідоміших українських та зарубіжних композиторів, викликати інтерес до різноманітних форм виконавської діяльності, таких як: хорова, ансамблева, сольна (*Галузевий стандарт вищої освіти*, 2006).

Музична освіта вчителів початкової школи в останні десятиліття стала предметом значної уваги і забезпечується низкою вітчизняних ЗВО. Прикметою поваги до цього аспекту професійної підготовки вчителя стало акцентування пов'язаних із ним традицій, що вже принесли значні плоди на тлі мистецького розвитку України.

У 1980 році в Тернопільському державному педагогічному інституті на факультеті підготовки вчителів початкових класів, який був створений у 1976 році, була відкрита двопрофільна спеціальність «Педагогіка і методика початкового навчання з додатковою спеціальністю «Музика»; пізніше (1996 р.) вона була закрита у зв'язку з відкриттям музично-педагогічного факультету. Випускники цієї спеціальності зробили значний внесок у процес музично-естетичної підготовки дітей початкової ланки освіти у школах міста Тернополя і Тернопільської області.

Глухівський державний педагогічний інститут був одним із перших в Україні, що розпочав підготовку вчителів початкових класів з вищою освітою. З 1972 року в його складі було виокремлено факультет підготовки вчителів початкових класів, а в 1991 році на факультеті початкової освіти було відкрито нову спеціальність «Педагогіка і методика початкового навчання і музика».

Визначною подією на факультеті стало започаткування у березні 1999 року першої Всеукраїнської студентської олімпіади з початкового навчання, проведення якої стало традиційним. У 2003 році почала функціонувати науково-дослідна лабораторія «Актуальні проблеми комплексної професійної підготовки вчителя початкових класів», науковим консультантом якої був доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України М.Вашуленко. Практично щороку проводилися Всеукраїнські й регіональні науково-практичні конференції і методичні семінари. Викладачі успішно поєднували педагогічну працю з науково-методичними пошуками, розробляли і впроваджували в навчальний процес новітні педагогічні технології.

Скарбницю традицій факультету склали зустрічі з ветеранами, заслуженими працівниками педагогічної справи, культури, письменниками, артистами, часті екскурсії і походи, огляди самодіяльності і творчі звіти академгруп, музичні вечори, вечори гумору і сатири, політичні зустрічі, вистави студентського драмтеатру, студії бального і народного танцю, оперної студії, спартакіади і спортивні вечори, художні виставки майстрів пензля, різноманітна трудова діяльність. За роки свого існування факультетом підготовлено близько 11 тис. фахівців, серед яких багато мають державні нагороди та почесні звання.

У березні 2001 року відбулося урочисте відкриття кімнати-музею Василя Миколайовича Верховинця та українського народного хору «Калина» в Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка. Подія була присвячена 120-тій річниці від дня народження цього видатного українського педагога, музикознавця, етнографа, хореографа, диригента і композитора. В.Верховинець – педагог-новатор, автор навчальних програм, підручників, посібників, основоположник українського музично-ігрового репертуару для дітей, засновник теоретичних засад розвитку національної хореографії, постановник першого українського балету, дослідник українського фольклору, основоположник сценічного жанру – театралізованої пісні, організатор художнього колективу нового типу, автор численних хорових і вокальних творів, аранжувань українських народних пісень. Метою створення музею було формування національної культури студентської молоді, залучення її до історії і традицій українського народу, ознайомлення з життям і творчістю видатного вітчизняного педагога і митця В. М. Верховинця та творчою діяльністю українського народного хору «Калина» (*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*, 2019).

Створення музею сприяло естетичному вихованню студентів університету та психолого-педагогічного факультету, де і велася підготовка студентів за спеціальністю «Початкова освіта». Студенти вивчали життєвий і творчий шлях В. Верховинця, досліджували його педагогічну, етнографічну, хореографічну, диригентсько-хорову, композиторську діяльність. Результатом цієї роботи є підготовка студентами і публікація наукових статей, виступи на студентських науково-практичних конференціях. Членами проблемної групи проводяться екскурсії по музею,

які організуються для студентів університету, випускників і гостей, вчителів музики міста й області, учасників наукових конференцій.

Чернігівщина, як відомо, є батьківщиною всесвітньо відомих композиторів – М. Березовського і Д. Бортнянського, Ю. Шапоріна та І. Лизогуба, Л. Ревуцького і Г. Верьовки, співаків – М. Дейші-Сионіцької та М. Луначарського, М. Полторацького і Л. Андрєєвої-Дельмас, кобзарів – О. Вересая, А. Шута, Т. Пархоменка і багатьох інших музикантів. Їхнє життя та творчість досліджували чимало вітчизняних науковців; у працях з історії та теорії музичної культури Чернігівщини цим митцям приділяється увага як таким, що формували музичну культуру свого краю (Васюта, 2012).

У 1994 році в Чернігівському педагогічному інституті була відкрита кімната-музей «Музична Чернігівщина», яка стала місцем зустрічей студентів з відомими композиторами, виконавцями, диригентами. Тут студенти слухали музичні твори українських композиторів у виконанні заслуженого діяча мистецтв України М. Катричко, заслужених працівників культури України І. Зажитька, Ф. Литвиненка, П. Зуба, заслуженого учителя України В. Микитенка. У цій аудиторії-музеї в різні роки перед студентами виступали народні артисти України В. Субачев, А. Пашкевич, В. Нечепя, Л. Роговець, заслужені артисти України П. Омельченко, В. Гришин, І. Круш та інші.

Кімната-музей також стала базою студентської дослідницької роботи. За матеріалами, які зберігалися в аудиторії-музеї, було підготовлено чимало рефератів і курсових робіт з питань музичної культури Чернігівської землі. Завдання готувати вчителів початкових класів, які б знали музичне життя рідного краю і вміли використовувати ці знання в педагогічній роботі в школі, розглядалася як об'єктивна вимога часу, вимога життя. Так, із 1994 року для студентів випускного курсу факультету педагогіки і методики початкового навчання вводиться спецкурс «Музична Чернігівщина», який спрямовувався на те, щоб давати студентам потрібні знання з питань культурно-мистецького життя придніпровського краю.

Велика кількість випускників Чернігівського державного педагогічного університету, закінчивши факультет педагогіки і методики початкового навчання, набувши спеціалізації «Музична педагогіка та виховання», працюють не лише учителями музики та учителями початкових класів у школах Чернігова, Чернігівської області, а і в інших навчально-виховних закладах. Також серед учителів, які виховують дітей засобами музичного мистецтва, є випускники Чернігівського державного педагогічного інституту-університету імені Т. Г. Шевченка різних факультетів, які в різні роки навчання в інституті набули музичних знань, умінь і навичок через художню самодіяльність.

Результати проведених опитувань свідчать, що випускники перелічених вище та інших вищих педагогічних навчальних закладів України, де музична освіта здобувається як фахова чи опановуються її елементи в мистецькій позааудиторній діяльності, продовжуючи педагогічну діяльність, у переважній більшості засвідчують, що в навчальному та виховному процесі вони реалізують цінності музичної культури українського народу, продовжують відповідні традиції рідних ЗВО. Педагоги високо цінують виховні можливості музичного мистецтва, вчать дітей любити та розуміти музику, вбачаючи у ній значний особистісно-розвивальний ресурс. Водночас студенти педагогічних ЗВО серед причин, що спонукають їх обирати музичну педагогіку як фах чи докласти значних зусиль для продовження традицій свого закладу у галузі музичного мистецтва, у більш ніж половині випадків ставлять на перше місце вплив шкільних педагогів, які зуміли розкрити для учнів емоційне розмаїття і естетичну привабливість світу народної музики.

Висновки. Проаналізувавши музично-естетичну підготовку майбутніх учителів початкових класів у контексті культурно-історичного розвитку України другої половини ХХ – початку ХХІ століття, можемо зробити висновки, що в країні велася велика робота в цьому напрямку. У вищих навчальних закладах відкривалися факультети початкового навчання, або педагогіки і методики початкового навчання, де велася ґрунтовна підготовка майбутніх учителів початкових класів до музично-естетичного виховання учнів. Студенти вищих навчальних закладів вивчали теоретичні та практичні дисципліни мистецького напрямку, брали активну участь у художній самодіяльності: були учасниками хорових колективів, оркестрів народних інструментів, ансамблів та багатьох інших творчих об'єднань, що дозволяє зберігати інтерес до музичного спадку свого народу у нових поколіннях. Підтримка традицій і розвиток вітчизняної педагогічної освіти в цьому напрямку забезпечує відтворення і розширення культурних надбань українців як важливого джерела збереження своєї національної ідентичності.

Список використаних джерел

- Бондар, В. І., Шапошнікова, І. М., Каніщенко, А. П. та ін. (Ред.). (2006). *Галузевий стандарт вищої освіти: освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спец. 6.010102 «Початкова освіта»*. Київ.
- Васюта, О. П. (2012). *Музична культура Чернігівщини – тезаурус України: наукові праці з історії та теорії розвитку музичної культури Чернігівщини*. Чернігів: Видавець Лозовий В. М.
- Гадалова, І. М. (Уклад.). (1992). *Програми педагогічних інститутів. Основи музичного виховання школярів з методикою викладання для студентів спеціальності 03.08.00 «Педагогіка і методика початкового навчання»*. Київ: РУМК загал. серед. та пед. освіти.
- Дорошенко, Т. В. (2015). *Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів: навч. посіб.* Чернігів: Десна Поліграф.
- Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Взято з <http://pnpu.edu.ua/ua/> (дата звернення: 23. 05. 2019).

References

- Bondar, V. I., Shaposhnikova, I. M., & Kanishchenko, A. P. at al. (Eds.). (2006). *Haluzevyi standart vyshchoi osvity: osvimo-profesiina prohrama pidhotovky bakalavra za spets. 6.010102 «Pochatkova osvita» [Industry standard of higher education: Bachelor's degree program in specialization. 6.010102 "Primary education"]*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Doroshenko, T. V. (2015). *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do zabezpechennia osnov muzychnoi osvity uchniv [Professional preparation of the future elementary school teacher to provide the basics of music education of students]*: navch. posib. Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].
- Hadalova, I. M. (Comp.). (1992). *Prohramy pedahohichnykh institutiv. Osnovy muzychnoho vykhovannia shkoliariv z metodykoiu vykladannia dlia studentiv spetsialnosti 03.08.00 «Pedahohika i metodyka pochatkovoho navchannia» [Programs of pedagogical institutes. Fundamentals of musical education of students with teaching methods for students of specialty 03.08.00 "Pedagogy and methods of primary education"]*. Kyiv: RUMK zahal. sered. ta ped. Osvity [in Ukrainian].
- Poltavskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka [Poltava National Pedagogical University named after VG Korolenko]*. Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/ua/> [in Ukrainian].
- Vasiuta, O. P. (2012). *Muzychna kultura Chernihivshchyny – tezaurus Ukrainy: naukovi pratsi z istorii ta teorii rozvytku muzychnoi kultury Chernihivshchyny [Music culture of Chernihiv region - thesaurus of Ukraine: scientific works on history and theory of development of music culture of Chernihiv region]*. Chernihiv: Vydavets Lozovy V. M. [in Ukrainian].

BOHDANOVYCH V.

National University "Chernihiv College" named after T. Shevchenko

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL FOR MUSICAL-AESTHETIC EDUCATION OF PUPILS IN 1991 –2018

The article deals with the organization of the preparation of future primary school teachers for the musical and aesthetic upbringing of students in Ukraine in 1991 – 2018 XXI century, while taking into account the increasing importance of music in the social life and life of Ukrainians. Considered the modern normative documents in the field of education, which showed special attention to state education. On the basis of which the objective guidelines for the development of Ukrainian national education in support of the person are formed, creation of conditions for her to comprehend the mechanism of self-development and creative self-realization in various spheres of life including musical and aesthetic education.

The programs of pedagogical institutes on musical preparation of future teachers of elementary school of the beginning of the XXI century are analyzed and it is determined that considerable attention was paid to Ukrainian folk art, and works of Ukrainian composers and poets.

In the article, the said partial repertoire is provided by the programs of musical disciplines approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine for the different years of the beginning of the XXI century: choral class, musical instrument, conducting, basis of musical education of schoolchildren with teaching methodology, which is an integral part of the formation of the national-patriotic consciousness of the future teacher. , that in the process of pedagogical activity will necessarily become the basis of musical and aesthetic education of students.

The branch standard of higher education is analyzed, in particular, the educational-professional program of preparation of bachelor's degree in specialty 6.010102 Primary education. The attention is paid to the standardized requirements for the content, volume and level of education and training of the elementary school teacher. It is noted that in the system of content modules the attention is paid to the musical education of the elementary school teacher as a means of comprehensive, harmonious development of schoolchildren.

The most common forms of students' work are directed at the musical and aesthetic education of students outside of school time: meetings with veterans, honored workers of the educational field, culture, writers, artists, frequent excursions and hikes, reviews of amateur performances and creative reports of academic groups, musical evenings, evenings of humor and satires, political meetings, performances of the student drama theater, ballroom and folk dance studio, opera studio, sports events and sports evenings, art exhibitions of masters of the brush, participation of students in amateur groups and associations, diverse employment.

Key words: *education; education; musical and aesthetic; artistic amateur; students; repertoire*

Стаття надійшла до редакції 17. 04. 2019 р.